

Terminolojinin Tanımı ve Tarihçesi

Prof. Dr. Bektaş TEPE

Tıbbi Terminoloji

Bölüm 1

Tıbbi Terminoloji Nedir?

- Terim, bilim, sanat veya meslek alanlarında özel bir anlam taşıyan sözcüktür.
- Terminoloji, belirli bir alanda kullanılan terimleri konu alan bilim dalıdır.
- Tıbbi terminoloji, tıp alanında kullanılan özel terimlerin anlaşılması ve kullanılmasını sağlar.
- Tıp terimlerinin önemli bir bölümü **Latince ve Grekçe** kökenlidir.

Tıbbi Terminolojinin Önemi

- Tıp alanında ortak bir bilimsel dil kullanılması, sağlık çalışanları arasındaki iletişimi kolaylaştırır.
- Ortak terminoloji, farklı dilleri konuşan kişilerin tıbbi kavramları aynı şekilde anlamasına yardımcı olur.
- Tıbbi terimlerin standart biçimde yazılması, söylenmesi ve anlaşılması önemlidir.
- Terminolojinin temel amacı, herkes tarafından ortak biçimde kullanılan bir tıp dili oluşturmaktır.

Tıbbi Terminolojinin Tarihsel Gelişimi

- Tıp terimlerinin ilk örnekleri eski Mısır dillerinde görülmüş, daha sonra Grekçe terimler yaygınlaşmıştır.
- Roma İmparatorluğu döneminde tıbbi terimlerin önemli bir bölümü Latinceye aktarılmıştır.
- Latince karşılığı bulunmayan bazı Grekçe terimler kullanılmaya devam etmiş veya Latinceleştirilmiştir.
- Günümüzde Latince, yeni bilimsel kavram ve terimlerin oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir.

Tıbbi Terimlerin Gelişimine Katkılar

- Hippocrates döneminden **peritoneum** ve **bronchus** gibi birçok tıbbi terim günümüze ulaşmıştır.
- Aristoteles döneminden **pancreas** ve **aorta** gibi terimler kullanılmaya devam etmektedir.
- Galenos, temel anatomi terimlerinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.
- Türkiye'de Latince ve Grekçe kökenli terimlerin kullanımı Latin alfabesine geçilmesinden sonra daha yaygın hale gelmiştir.

Tıbbi Terimlerin Okunuşu

- Latince alfabede 25, Türkçe alfabede ise 29 harf bulunmaktadır.
- Latinedeki sesli harfler **a, e, i, o, u ve y** olmak üzere altı tanedir.
- Latince **y** harfi genellikle **i** sesine yakın biçimde okunur.
- Bazı Latin ve Grek harfleri tıp, farmakoloji, biyokimya ve eczacılıkta kullanılmaktadır.
- **Tablo**, Latinedeki bazı harflerin Türkçe karşılıklarını göstermektedir.

Harf	Harfin adı
α	Alfa
β	Beta
ϵ	Epsilon
μ	Mikro
χ	Kapa
δ	Delta
θ	Teta
σ	Sigma
λ	Lambda
γ	Gama

Bazı Temel Okunuş Kuralları

- **c** harfi bazı durumlarda **k** olarak okunur; *cutis* → *kutis* ve *clavicula* → *klavikula* örneklerinde olduğu gibi.
- **j** harfi sesli bir harfin önünde **y** olarak okunur; *jejunum* → *yeyunum* buna örnektir.
- **x** harfi **ks** olarak okunur; *oxygen* → *oksijen* örneğinde olduğu gibi.
- **ph** harfleri **f** olarak okunur; *pharmacology* → *farmakoloji* ve *pharynx* → *farinks* örneklerinde olduğu gibi.

Birlikte Bulunan Harflerin Okunuşu

- **ch** harfleri **k** olarak okunur; *chronic* → *kronik* ve *bronchus* → *bronkus* örneklerinde olduğu gibi.
- **th** harfleri **t** olarak okunur; *thyroid* → *tiroid* ve *therapy* → *terapi* buna örnektir.
- **rh** harfleri **r** olarak okunur; *rhythm* → *ritim* örneğinde olduğu gibi.
- **sch** harfleri **ş** olarak okunur; *schema* → *şema* ve *schizophrenia* → *şizofreni* buna örnektir.

Diğer Okunuş Kuralları

- **ae** harfleri **a** veya **e** şeklinde okunabilir; *caecum* → *çekum* örneğinde olduğu gibi.
- **oe** harfleri **ö** şeklinde okunur; *oestrogen* → *östrojen* ve *oedema* → *ödem* buna örnektir.
- **eu** harfleri **ö** şeklinde okunur; *euthyroid* → *ötiroid* örneğinde olduğu gibi.
- **au** harfleri **uv** veya **o** şeklinde okunabilir; *autopsy* → *otopsi* ve *trauma* → *travma* örnekleri verilebilir.

Tıbbi Terimlerin Temel Yapısı

- Tıbbi terimler **kök, ön ek, son ek ve kaynaştırma ünlüsü** gibi yapılardan oluşabilir.
- Kök, bir kelimenin temel anlamını taşıyan ve başka kelimelerin türetilbildiği bölümüdür.
- Örneğin **hepato** karaciğer, **sinus** ise boşluk anlamıyla kullanılan köklerdir.
- Tıbbi bir terimin anlamını öğrenmenin temel yollarından biri, kelimeyi yapısal bölümlerine ayırmaktır.

Ön Ek Nedir?

- Ön ek, kelimenin başında bulunur ve kökün anlamını değiştirir veya ona yeni bir anlam kazandırır.
- Ön ekler genellikle tek başlarına kullanılmaz ve tanımlayıcı görev üstlenir.
- **epi-**, üzerinde veya yakınında anlamı taşır; *epidural* buna örnektir.
- **contra-**, karşı veya zıt anlamı taşır; *contraception* ve *contralateral* örnek olarak verilebilir.

Yokluk, Bozukluk ve Karşıtlık Bildiren Ön Ekler

- **a-** yokluk veya eksiklik bildirir; *areflexia* reflekslerin alınamamasını ifade eder.
- **dys-** zorluk, kusur veya bozukluk bildirir; *dysfunction* organ fonksiyonunun bozulmasıdır.
- **anti-** karşıt veya zıt anlamı verir; *antibacterial* bakterilere karşı anlamındadır.
- **contra-** karşı veya zıt anlamında kullanılır; *contralateral* karşı tarafla ilgili demektir.

Yer Bildiren Ön Ekler

- **endo-** iç veya içeride anlamındadır; *endocellular* hücre içinde demektir.
- **extra-** dışında anlamını taşır; *extracellular* hücre dışında anlamındadır.
- **inter-** arasında anlamındadır; *intercostal* kaburgalar arasında demektir.
- **intra-** içinde anlamındadır; *intradermal* deri içerisinde anlamına gelir.

Konum Bildiren Diğer Ön Ekler

- **infra-** altında veya aşağısında anlamındadır; *infraorbital* göz çukurunun altında demektir.
- **peri-** çevresinde veya etrafında anlamındadır; *perianal* anüs çevresini ifade eder.
- **retro-** arkasında anlamındadır; *retrosternal* sternum arkasında demektir.
- **supra-** yukarısında veya üstünde anlamındadır; *supraumbilical* göbeğin üstünde anlamına gelir.

Miktar ve Büyüklük Bildiren Ön Ekler

- **hemi-** yarı veya tek taraflı anlamındadır; *hemifacial* yüzün yarısıyla ilgili demektir.
- **macro-** büyük anlamını taşır; *macrosomia* vücudun normalden iri olmasını ifade eder.
- **micro-** küçük anlamını taşır; *microcephalic* başın normalden küçük olmasını ifade eder.
- **multi-** çok veya birden fazla anlamındadır; *multifactorial* birçok faktörün etkisiyle oluşmuş demektir.

Artış ve Azalma Bildiren Ön Ekler

- **hyper-** aşırı veya fazla anlamındadır; *hypercalcemia* kan kalsiyumunun artmasını ifade eder.
- **hypo-** azalma veya yetersizlik anlamındadır; *hypocalcemia* kan kalsiyumunun azalmasıdır.
- **brady-** yavaş anlamındadır; *bradyarrhythmia* kalp atım hızının yavaşlamasıyla ilişkilidir.
- **tachy-** hızlı veya çabuk anlamındadır; *tachypnea* hızlı solunumu ifade eder.

Sayı ve Yenilik Bildiren Ön Ekler

- **uni-** tek anlamındadır; *unilobar* tek loblu demektir.
- **tri-** üç anlamındadır; *trimester* üç aylık süreyi ifade eder.
- **tetra-** dört anlamındadır; *tetracuspide* dört kapakçıklı demektir.
- **neo-** yeni anlamındadır; *neonatal* doğumdan sonraki dönemle ilişkilidir.

Son Ek Nedir?

- Son ek, tıbbi terimin sonuna eklenerek sözcüğün kullanım amacının ve anlamının belirlenmesine yardımcı olur.
- Son ekler de ön ekler gibi Grekçe veya Latince kökenli olabilir.
- **-algia** ağrı ile ilgili durumları belirtir; *cephalalgia* baş ağrısı anlamındadır.
- **-itis** iltihabı belirtir; *meningitis*, *sinusitis* ve *nephritis* buna örnektir.
- **Tablo**, kullanılan son ekleri, kullanım amaçlarını ve örneklerini göstermektedir.

Sonek	Kullanım amacı	Anlamı
-algia	Ağrı ile ilgili durum belirtir	Cephalalgia: baş ağrısı Gastroenteroalgia: mide ve bağırsakla ilgili ağrı
-asis	Paraziter bulaş yada bazı benzeşmeler	Giardiasis: giardia adlı enfeksiyonun bulaşması Urolithiasis: boşaltım sisteminde taş oluşumu
-brum	Benzerlik ifade eder	Cerebrum: beyin, balmumu gibi
-ia -ria	Kapsam, yaygınlık	Bulimia: aşırı yemek yeme Insomnia: uykusuzluk
-inum	İlaç ya da kimyasal madde isimlendirmesi	Morphinum: morfin Vitaminum: vitamin
-ist	Tıbbın herhangi bir alanında uzman olan kişi	Pediatr-ist : çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanı Psikiyat-ist: ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanı
-itis	İltihap tanımlanmasında kullanılır	Meningitis: menenjit (beyin zarı iltihabı) Sinusitis: sinüzit,(sinus iltihabı) Nephritis: böbrek iltihabı
-oma	Genellikle tümörlerin adlandırılması bazen de hastalıkların tanımlanmasında kullanılır.	Carcinoma : karsinom , kötü huylu kanser Adenoma: bez epitelden gelişen iyi huylu tümör Syndrome: sendrom , belli belirtilerin bir arada ortaya çıktığı hastalık durumu
-osis	Gelişen hastalık, bulaşıcı etken yada hasta şikayetini tanımlar	Siderosis: kanda aşırı demir bulunması Tuberculosis: tüberkuloz, verem hastalığı Cyanosis : siyanoz, morarma

Hastalık ve Tümör Bildiren Son Ekler

- **-oma**, genellikle tümörlerin adlandırılmasında kullanılır; *carcinoma* ve *adenoma* buna örnektir.
- **-osis**, gelişen hastalık veya hasta şikâyetinin tanımlanmasında kullanılabilir.
- *Tuberculosis* verem hastalığını, *cyanosis* ise morarmayı ifade eder.
- **-iasis**, paraziter bulaş veya bazı hastalık durumlarının adlandırılmasında kullanılabilir.

Diğer Önemli Son Ekler

- **-ist**, tıbbın belirli bir alanında uzman olan kişiyi belirtmek için kullanılır.
- **-inum**, ilaç veya kimyasal maddelerin isimlendirilmesinde kullanılabilir.
- **-ia / -ria**, kapsam veya yaygınlık bildiren terimlerde kullanılabilir.
- Son eklerin anlamının bilinmesi, tıbbi terimlerin çözülmesini kolaylaştırır.

Kaynaştırma Ünlüsü

- Kaynaştırma ünlüsü, kök sözcüğün son eke bağlanmasını sağlar.
- En sık kullanılan kaynaştırma ünlüsü **o** harfidir.
- Bazı terimlerde **a**, **e** veya **i** harfleri de kaynaştırma ünlüsü olarak kullanılabilir.
- *Enterostomy*, *ecocardiografi* ve *hormonotherapy* örnekler arasındadır.

Küçültme Bildiren Terimler

- Bazı ekler tıbbi terimlerde küçültme anlamı oluşturur.
- **Canalis** → **canalicus**, kanal ve kanalcık anlamlarını ifade eder.
- **Bronchus** → **bronculus**, bronş ve bronşcuk anlamlarını taşır.
- **Cerebrum** → **cerebellum**, beyin ve beyincik örneğini oluşturur.

Derecelendirme Bildiren Terimler

- **hypo-** düşük veya az, **hyper-** ise fazla anlamını taşır.
- **oligo-** biraz veya birkaç, **pan-** ise hepsi veya tümü anlamındadır.
- **macro-** normalden büyük, **neo-** ise yeni anlamını ifade eder.
- Bu ekler bir terimde miktar, derece veya özellik hakkında bilgi verir.
- **Tablo**, derecelendirme bildiren terimleri ve bunların örneklerini göstermektedir.

Hypo-	Düşük, az	hypocalcemia	Kan kalsiyumunun azalması
Hyper-	Fazla	hypercalcemia	Kan kalsiyumunun çok artması
Super-	Çok fazla, aşırı	Supernutrition	Aşırı beslenme
Oligo-	Biraz , bir kaç	Oliguria:	İdrarın biraz azalması
Pan	Hepsi tümü, tamamı	pansitopeni	Tüm kan hücrelerinde azalma
Macro	Normalden büyük	makrosefali	Kafanın normalden büyük olması
İzo	Aynı	İzograft	Genetik olarak benzer doku özelliği gösteren kişilerden alınan doku parçası
neo	Yeni	Neonatal	Doğumdan sonraki bir haftalık dönem

Tanısal İşlemlerde Kullanılan Son Ekler

- **-grafi**, radyolojik görüntüleme anlamında kullanılır; *myelografi* omuriliğin radyolojik görüntülenmesidir.
- **-skopi**, bir yapıya bakılmasıyla ilgili işlemleri belirtir; *laringoskopi* buna örnektir.
- **-metri**, ölçme anlamındadır; *odimetri* işitme ölçümünü ifade eder.
- Bu üç son ek, tanısal işlemlerin adlandırılmasında sık kullanılmaktadır.

Zaman ve Yön Bildiren Ekler

- **ante-** önce anlamındadır; *antefebrile* ateş yükselmeden önce anlamına gelir.
- **pre-** öncesinde anlamındadır; *prenatal* doğum öncesini ifade eder.
- **peri-** sırasında veya çevresinde anlamındadır; *perinatal* doğum sırasındaki dönemi ifade eder.
- **post-** sonrasında anlamındadır; *postnatal* doğum sonrası belirtir.
- **Tablo**, zaman ve yön bildiren ekleri örnekleriyle göstermektedir.

Ante	Önce	Antefebrile	Ateş yükselmeden önce
Pre	Öncesinde	Prenatal	Doğum öncesinde
Peri	Sırasında, Çevresinde	Perinatal	Doğum sırasında
Post	Sonrasında	Postnatal	Doğum sonrasında
pro	Öncesinden	Profilaksi	Hastalıktan önce önlem almak

Tıbbi Terimlerde Çoğul Yapılar

- Latince kökenli tıbbi terimlerde tekil sözcükler farklı eklerle çoğul hale getirilebilir.
- **vertebra** → **vertebrae** ve **ganglion** → **ganglia** buna örnektir.
- **ovum** → **ova** ve **fungus** → **fungi** diğer çoğul örnekleridir.
- **foramen** → **foramina** biçiminde çoğul hale gelir.
- **Tablo**, tıbbi terimlerde kullanılan tekil ve çoğul biçimleri göstermektedir.

	Tekil	Çoğul
-a, -ae	vertebra	Vertebrae
-on, -a	Ganglion	Ganglia
-um, -a	Ovum	Ova
-us, -i	Fungus	Fungi
-en, -ina	Foramen	Foramina

Akronimler

- Akronimler, birden fazla sözcükten oluşan terimleri daha kısa ve kolay kullanılabilir hale getirir.
- **BOS**, Beyin Omurilik Sıvısı; **BT**, Bilgisayarlı Tomografi anlamındadır.
- **EKG**, ElektroKardioGrafî; **KOAH**, kronik obstrüktif akciğer hastalığı için kullanılır.
- **DM**, **MR**, **US**, **UV** ve **VKİ** diğer yaygın örneklerdir.

Eponimler

- Eponim, bir hastalık, belirti, bulgu, test veya başka bir tıbbi yapının kişi ya da yer adıyla anılmasıdır.
- Eponimler çoğunlukla ilgili yapıyı tanımlayan veya üzerinde çalışan kişinin adı ya da soyadıyla oluşturulur.
- **Behçet hastalığı**, Türk hekimi Hulusi Behçet tarafından tanımlanması nedeniyle bu adı taşır.
- **Parkinson hastalığı, Cushing sendromu, Down sendromu ve Bowman kapsülü** diğer örneklerdir.

Tıbbi Kısaltmalar

- Tıbbi terminolojide birçok terimin yerine standart kısaltmalar kullanılmaktadır.
- **A. / a.** arteria, **Art.** articulatio ve **Lig.** ligamentum anlamında kullanılır.
- **IV** intravenöz yani damar içi, **IM** intramüsküler yani kas içi anlamındadır.
- **Hb** hemoglobin, **Hct** hematokrit ve **RBC** kırmızı kan hücresi sayısını ifade eder.

Ölçü Birimlerinin Kısaltmaları

- **L** litre, **dL** desilitre ve **mL** mililitre anlamındadır.
- **g** gram, **kg** kilogram ve **mg** miligram için kullanılır.
- **mmol** milimol, **µm** mikrometre ve **ng** nanogram anlamına gelir.
- **U** ünite, **gt** damla ve **gtt** damlalar için kullanılan kısaltmalardır.

Tıbbi Metinlerde Kullanılan Simgeler

- $<$ küçüktür, $>$ büyüktür, $\leq$ küçük veya eşittir ve $\geq$ büyük veya eşittir anlamındadır.
- $=$ eşit, $\neq$ eşit değil, $+$ pozitif ve $-$ negatif anlamını taşır.
- $\%$ yüzde, ‰ binde ve ∞ sonsuzluğu ifade eder.
- α alfa, β beta ve Σ verilerin toplamını belirtir.

Vücutun Ana Bölümleri

- **Caput** baş, **collum** boyun ve **truncus** gövde anlamındadır.
- **Thorax** göğüs, **abdomen** karın ve **pelvis** leğen bölgesini ifade eder.
- **Dorsum** sırt anlamına gelir.
- **Membrum superius** üst tarafı, **membrum inferius** ise alt tarafı belirtir.

Vücut Bölgelerinin Adlandırılması

- **Regio capitis** baş, **regio facialis** yüz bölgesidir.
- **Regio pectoralis** göğüs ön yüzü, **regio abdominalis** karın bölgesidir.
- **Regio umbilicalis** göbek, **regio pubica** pubik bölgeyi ifade eder.
- **Regio inguinalis** kasık, **regio deltoidea** ise omuz bölgesidir.

Üst Ekstremité Terimleri

- **Axilla** koltuk altı çukurunu, **brachium** kolu ifade eder.
- **Cubitus** dirsek, **manus** el anlamındadır.
- **Carpus** el bileğini, **metacarpus** el tarağını belirtir.
- **Digitus** parmak anlamında kullanılan terimdir.

Alt Ekstremitte Terimleri

- **Femur** uyluk, **genus** diz anlamındadır.
- **Crus** bacak, **pes** ayak anlamında kullanılır.
- **Tarsus** ayak bileğini ifade eder.
- **Metatarsus** ayak tırnağı anlamındadır.

Hastalık ve Hastalık Etkenleri

- Hastalık, kişinin sağlığının kaybolduğu bir durum olarak tanımlanmaktadır.
- Hastalık etkenleri **iç veya dış kaynaklı** olabilir.
- Dış kaynaklı etkenler arasında mikroorganizmalar ve zararlı maddeler bulunabilir.
- Kimyasal ajanlar, sigara ve çevre kirliliği dış etkenlere örnek olarak verilmektedir.

Akut ve Kronik Hastalıklar

- Ani ortaya çıkan hastalıklar **akut hastalıklar** olarak adlandırılır.
- Zehirlenmeler ve bazı enfeksiyon hastalıkları akut hastalıklara örnek verilmektedir.
- Uzun süre devam eden hastalıklar **kronik veya süregen hastalıklar** olarak adlandırılır.
- Diabetes mellitus, hipertansiyon ve kanser kronik hastalık örnekleri arasında verilmektedir.

Mikroorganizmalar ve Hastalıklar

- Virüsler virüs enfeksiyonlarına, bakteriler ise farklı bakteriyel hastalıklara yol açabilir.
- Basillerle ilişkili hastalıklara **tüberküloz, şarbon ve tetanoz** örnek verilmektedir.
- Mantarlarla ilişkili hastalıklara **Candida enfeksiyonu ve ayak mantarı** örnek gösterilmektedir.
- Helmintlere **tenya ve kancalı kurt**, protozoalara ise **sıtma ve amipli dizanteri** örnek verilmektedir.

Kanser Terminolojisi

- Kanser, **kontROLSÜZ hücre çoğalması** olarak tanımlanmaktadır.
- İyi huylu yani **benign** oluşumlar yayılmaz ve sınırları belirgindir.
- Kötü huylu yani **malign** oluşumlar başka dokulara geçerek **metastaz** yapabilir.
- Kanserle ilgilenen bilim dalına **onkoloji** adı verilir.

Kanserle İlgili Bazı Terimler

- **Metastaz**, kanserin bir yerden başka bir yere yayılmasını ifade eder.
- **Lymphoma**, lenfoma yani lenf kanseri anlamında kullanılmaktadır.
- **Sarcoma**, sarkom yani bağ dokusu kanseri olarak verilmektedir.
- **Onkoloji**, kanser hastalıklarıyla ilgilenen bilim dalıdır.

Anestezi ve Anesteziyoloji

- **Anestezi**, duyarsızlaştırma anlamında kullanılmaktadır.
- Genel anesteziye yaşam fonksiyonları devam ederken kişide geçici bilinç kaybı oluşur.
- Anestezi sırasında hastanın yaşam fonksiyonları cihaz ve monitörlerle takip edilir.
- **Anesteziyoloji**, anestezik maddeleri ve bunların kullanım şekillerini inceleyen bilim dalıdır.

Yoğun Bakım

- Yoğun bakım, yaşamsal fonksiyonları ileri derecede bozulmuş kişilerin takip edildiği birimdir.
- Bu birimlerde hastaların izlenmesi için ileri teknolojik destek kullanılmaktadır.
- Yoğun bakım uygulamaları, yaşamsal fonksiyonların yakından izlenmesini gerektirir.
- Anesteziyoloji ve cerrahi alanlarda kullanılan terminoloji, ilgili sistem ve uygulamalara göre değişebilir.

Tıbbi Terimleri Çözümleme

- Tıbbi terimlerin anlamını çözmede kelimenin **kök, ön ek ve son eklerinin** tanınması önemlidir.
- Kaynağa göre kelimenin anlamı çözülürken **son ekten başa doğru** ilerlenir.
- Kaynaştırma ünlüsü iki kök arasında bulunuyorsa korunarak kullanılır.
- Terimler ilgili oldukları vücut sistemi ve kullanım alanıyla birlikte öğrenildiğinde daha kolay anlaşılır.

Teşekkür ederim

Prof. Dr. Bektaş TEPE

